VASILE BOTNARCIUC

Institutul de Filologie
(Chişinău)

SINTAXA, SINTAXOLOGIA ŞI UNITĂŢILE LOR

Deşi e recunoscută de mult timp ca o disciplină lingvistică autonomă, ştiinţa despre sintaxă nu s-a bucurat şi nici astăzi nu se bucură de o definiţie unanim acceptată. Diferiţi cercetători au pus la baza identificării ştiinţei despre organizarea sintactică a limbii aspecte diferite: fie regulile de combinare a cuvintelor pentru obţinerea unor unităţi de comunicare, fie organizarea şi funcţionarea grupurilor sintactice în ansamblu, fie funcţiile părţilor de vorbire în cadrul propoziţiilor şi al propoziţiilor în cadrul frazelor, fie aspectele interioare, raporturile sistemice din şi dintre unităţile de comunicare, fie fondul comunicativ al limbii, raporturile existente între unităţile lui constitutive şi modul de funcţionare a lor în procesul comunicativ etc. În toată diversitatea aspectelor puse la baza definiţiei ştiinţei despre sintaxă toţi ajung la identificarea unor entităţi structurale cu ajutorul cărora se înfăptuieşte actul de comunicare. Aceste entităţi, numite propoziţii, s-au bucurat de atenţia tuturor specialiştilor în domeniu. În urma atomizării propoziţiilor şi examinării particularităţilor semantico-funcţionale ale elementelor lor componente au fost identificate părţile de propoziţie. Dintre toate părţile de propoziţie – iar lista lor rămâne deschisă – doar două au fost considerate sistemigene şi declarate principale. Deoarece principiul semantico-funcţional şi sistemic nu a fost aplicat şi la tratarea celorlalte părţi de propoziţie, ştiinţa tradiţională despre sintaxa limbii române a înregistrat un singur sistem propoziţional – **bimembru**, alcătuit din subiect şi predicat, considerate astfel principale. Pe parcurs, mai mulţi autori au atras atenţia asupra necesităţii de a revizui repertoriul părţilor principale de propoziţie (Claude Lancelot şi Antaine Arnauld, Nicolas Beauzeve şi Etienne Bonot, Lomonosov, Tesnière, Mighirin, Adameţ, Grabe, Alisova). Deosebit de productivă s-a dovedit teoria lui L. Tesnière privind valenţialitatea verbului, pe baza căreia au fost distinse grupări de verbe **avalente, mono-, bi-** şi **trivalente**. Fiecare dintre aceste grupuri de verbe realizează un anumit număr de relaţii prin mobilizarea şi implicarea diferenţiată a variatelor elemente propoziţionale, adică a actanţilor propoziţionali. Concluzia formulată de L.Tesnière şi îmbrăţişată de mulţi cercetători (V. Iurcenco, I. Raspopov, I. Rojdestvenski, N. Şvedova, E. Krijanovski etc.) sună în felul următor: diverşi actanţi, inclusiv cei care vizează obiectul direct, subiectul şi obiectul indirect, se prezintă ca veritabili consumatori ai valenţelor verbale, contribuind efectiv la constituirea unităţilor sintactice de sine stătătoare.

În felul acesta în ştiinţa despre sintaxă, în paralel cu sistemul bimetru, treptat îşi croiesc drum încă două sisteme, în care, afară de subiect şi predicat (S, P), figurează fie complementul direct, fie cel indirect.

Concluziile la care au ajuns cercetătorii în privinţa sintaxei ca obiect de studiu ar putea fi formulate în termenii cei mai generali în felul următor: în sintaxă se disting entităţi organizate în jurul S şi P, numite propoziţii,* entităţi formate din cel puţin două propoziţii, numite fraze, şi entităţi din care sînt constituite propoziţiile, numite părţi de propoziţie. Afară de unităţile sintactice enumerate, mai sînt pomenite, dar nu de toţi recunoscute, îmbinările de cuvinte, cărora le mai spunem sintagme, grupuri de cuvinte.

Pînă aici am vorbit de sintaxă ca obiect de studiu şi unităţile ei, precum şi de ştiinţa despre sintaxă. Vorba este că acestei ştiinţe i se spune tot sintaxă. Nu intrăm în amănunte

* Vezi: Tesnière 1934, p. 105; Tesnière 1959, p. 131.

BDD-A25992 © 2008 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:39:03 UTC)

referitor la cauzele apariţiei şi menţinerii acestui fenomen, menţionăm doar că: sincretismul terminologic menţionat a generat mai multe confuzii de natură logică şi metodologică şi „este, eufemistic vorbind, indezirabil, deoarece nu ne orientează spre o delimitare netă a onticului de gnostic, cum se obişnuieşte în ştiinţă” (Eţcu). Solidarizîndu-ne cu opinia cercetătorului şi orientîndu-ne după modul în care s-a procedat în cazul celorlalte niveluri ale limbii, utilizăm termenul **sintaxă** ca denumire a nivelului respectiv al limbii, iar pentru ştiinţa ce studiază acest nivel folosim şi noi termenul **sintaxologie**. Dacă îmbinările de cuvinte, propoziţiile, frazele şi părţile lor componente sînt unităţi ale sintaxei, prezentîndu-se ca entităţi concrete, reale, sesizabile şi spaţiabile şi servind ca obiecte de studiu ale sintaxologiei, apare inevitabila întrebare: care sînt unităţile sintaxologiei? Întrebarea dată are raţiunea de a fi doar în cazul în care se recunoaşte că obiectul de studiu – **entitate empirică, sesizabilă, concretă** – nu este identic cu ştiinţa despre acest obiect ale cărei rezultate sînt fixate în **entităţi raţionale, insesizabile, abstracte.** Răspuns însă la întrebarea de mai sus nici nu face să aşteptăm de la sintaxologia clasică, din moment ce ea nici măcar nu şi-a pus asemenea întrebare.

Ieşirea din situaţia creată ne-o sugerează logica naturală după care ne călăuzim în viaţa de toate zilele. Vom raţiona în felul următor. Conform sintaxologiei clasice propoziţia, considerată unitate de comunicare, este alcătuită din cuvinte. Totodată însă se mai susţine că în procesul analizei propoziţiei se disting o serie de entităţi considerate elemente componente ale propoziţiei, dar numite nu cuvinte, ci subiect, predicat, complement direct, complement indirect etc. Să ne amintim că propoziţia este definită ca o entitate sesizabilă, concretă, în timp ce S, P, Cd etc. nu se disting printr-o existenţă reală în corpul limbii naturale, ele se deosebesc de cuvintele – componente ale propoziţiei – prin faptul că nu mai au **funcţie referenţială**.

S, P, Cd etc., numite părţi ale propoziţiei, apar doar în procesul de analiză a propoziţiei ca instrumente ale cunoaşterii şi au statut de abstracţii ştiinţifice. Să încercăm dezambiguizarea termenului **propoziţie**: admiţînd că S, P etc. sînt părţi ale propoziţiei, volens-nolens admitem că propoziţia este şi ea o abstracţie ştiinţifică, un instrument de cercetare. Dacă părţile propoziţiei reprezintă esenţa funcţională a unor clase de cuvinte, e logic să admitem că şi propoziţia în ansamblu reprezintă esenţa unor clase de entităţi concrete, sesizabile şi spaţiabile, a unor clase de unităţi de comunicare. În lumina acestui raţionament, propoziţia şi părţile ei componente – S, P, Cd, Cind etc. – făcînd parte din domeniul ştiinţei şi fiind nişte entităţi abstracte, gnostice, lipsite de referenţi în limbajul comun, unităţile comunicative ale sintaxei, entităţile concrete, sesizabile şi spaţiabile, au rămas fără acoperire terminologică. În calitate de termen empiric ar fi putut fi folosită îmbinarea de cuvinte **unitate de comunicare,** s-a dat însă preferinţă termenului (cuvîntului) **enunţ**, atît din considerente de comoditate, cît şi datorită faptului că acesta are deja circulaţie în literatura de specialitate, dar fără o destinaţie precisă.

În felul acesta, se conturează următorul tablou:

a) sintaxa: îmbinarea de cuvinte, partea ÎC, enunţul, partea enunţului;

b) sintaxologia: propoziţia, parte a propoziţiei (S, P, Cd etc.).

După cum rezultă din tabloul de mai sus, rămâne fără acoperire terminologică acel segment al sintaxologiei, care urmează să studieze îmbinările de cuvinte şi elementele lor constitutive. Recurgînd la raţionamentul aplicat în cazul **propoziţiei: enunţ**, vom admite că fiecărei **clase** de îmbinări de cuvinte, adică de entităţi sintactice concrete, trebuie să-i corespundă o entitate sintaxologică. Dacă ÎC este o entitate concretă, sesizabilă şi spaţiabilă, la nivelul sintaxologiei îi va corespunde o entitate abstractă, dedusă în conformitate cu principiul reducerii infinitului concret şi variabil la finitul abstract şi invariabil. Acum, tabloul de mai sus poate fi întregit cu termenul **sintagmă,** care denumeşte esenţa claselor de îmbinări cuvinte, termen care se întîlneşte în literatura de specialitate, dar fără o destinaţie precisă şi univocă.

BDD-A25992 © 2008 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:39:03 UTC)

Sintaxa şi unităţile ei	ÎC	Părţile ÎC	Enunţul	Părţile enunţului
Sintaxologia şi unităţile ei	Sintagma	Părţile sintagmei	Propoziţia	Părţile propoziţiei

Aşa ar fi trebuit, credem, să arate tabloul general al sintaxologiei clasice şi neoclasice, respectînd nu numai firul logicii naturale, dar şi principiul aplicat la cercetarea altor niveluri ale limbii. Dar în lingvistica contemporană şi-au făcut apariţia încă doi termeni, a căror folosire neunivocă, inconsecventă, uneori lipsită de discernămînt, generează confuzii sau chiar erori cu caracter teoretic, metodologic şi praxiologic. Ne referim la termenii **limbă** şi **vorbire**. Opiniile lui F. de Saussure au servit drept obiect de discuţie în lucrările multor lingvişti, mai ales în cea de a doua jumătate a secolului douăzeci [Martinet, 1963, p. 1-30]. În urma studierii atente a opiniilor expuse, am ajuns la concluzia că modul de înterpretare a noţiunilor în discuţie, prezentat în lucrările lui Coşeriu, se potriveşte cel mai mult cu viziunea noastră asupra fenomenelor sintactice. În felul acesta vom considera că vorbirea este obiectul concret, sesizabil, spaţiabil, alcătuit dintr-o mulţime infinită de elemente variabile, obiect care conţine acea valoare – **limba** respectivă în înţelesul limbajului comun şi pe care lingviştii au desemnat-o tot cu **termenul limbă**. Coşeriu, de exemplu, atrage atenţia asupra unui aspect principial al problemei în discuţie: afirmînd primatul limbii, marele savant subliniază că ea nu se construieşte în mod arbitrar pe baza vorbirii, ci doar poate fi dedusă din vorbire, dat fiind că ea se realizează în aceasta.*

În conformitate cu acest mod de a vedea şi a interpreta fenomenele puse la baza cercetării lingvistice, în procesul de cercetare şi cunoaştere a realităţii glotice abordate vom opera cu două categorii de unităţi: una este formată din entităţi empirice şi reprezintă concretul, individualul, variabilul, adică fenomenul. Cealaltă este formată din entităţi raţionale şi reprezintă insesizabilul, generalul, abstractul, adică esenţa. Ceea ce înseamnă că realitatea ontică, reprezentată de cuvinte, îmbinări de cuvinte, enunţuri, va constitui conţinutul noţiunii de sintaxă a vorbirii sau, pur şi simplu, de **sintaxă**, iar realitatea gnostică, raţională, în a cărei componenţă intră sintagma, propoziţia şi părţile lor constitutive, vor forma conţinutul noţiunii de **sintaxă a limbii** sau, mai exact, de **sintaxologie**.

Ca orice ştiinţă, sintaxologia românească evoluează, limbajul ei îmbogăţindu-se cu noi şi noi termeni. Se vorbeşte chiar de înnoiri radicale, spectaculoase ale ei (S. Stati). E un adevăr incontestabil. Entuziasmaţi însă de mulţimea problemelor pe care le oferă noile orientări lingvistice (structurală, transformaţională, matematică, socială, inginerească), cercetătorii au atacat noile domenii fără să fi desăvîrşit edificiul sintaxologiei clasice, evitînd, totodată, verificarea temeiniciei fundamentului ei. De o atare operaţie era şi este neapărată nevoie, dacă ţinem cont de faptul că pe baza ei sînt elaborate manualele de toate gradele, iar după aprecierea judicioasă a unui bun cunoscător al actualei stări de lucruri, „unităţile gramaticale sunt definite după mai multe criterii simultan, ceea ce duce la confuzii, la clasificări vicioase şi la definiţii în care faptele de limbă supuse analizei se încadrează uneori foarte aproximativ şi adesea deloc”.**

De aceea, înainte de a proceda la continuarea înălţării edificiului sintaxologic clasic, considerăm pe deplin justificat să vedem cum arată starea actuală a fundamentului pe care el se înalţă. Lăsînd la o parte examinarea termenilor noi şi relativ noi, să vedem care e starea de lucruri în terminologia sintaxologiei clasice şi a celei neclasice şi ce se ascunde în spatele termenilor de bază cu care se operează atît în manualele şcolare, cît şi în tratatele academice.

Pentru a ocoli confuziile în raţionamentele noastre, ne vedem obligaţi să conturăm principiile de care vom ţine cont în cele ce urmează. În primul rînd, vom căuta să evităm confundarea obiectului de studiu cu ştiinţa despre acest obiect. Deşi lucrul acesta în vorbire e ştiut de toată lumea, în fapt el este adesea încălcat. În calitate de busolă

* Cf. Coşeriu 2000, p. 58-166.

** S. Stati, *Elemente de analiză sintactică*, B., 1972, p. 5.

BDD-A25992 © 2008 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:39:03 UTC)

epistemologică, ne-au servit principiile: delimitarea onticului de gnostic, a senzorialului de raţional, a individualului de general, a facultativului schimbător de constantul invariabil, a concretului de abstract, a fenomenului de esenţă, toate aceste delimitări devenind posibile în urma reducerii fenomenelor infinite ca formă de manifestare la esenţe finite sub aspect cantitativ.

Termenii de bază cu care se operează cînd se discută despre fenomene ce ţin de modelul sintactic al limbii sînt următorii: **sintaxă, propoziţie, îmbinare de cuvinte, parte de propoziţie. Partea de propoziţie** este denumirea generică pentru **subiect, predicat** etc. În principiu, aceasta este achiziţia terminologică a ştiinţei clasice, tradiţionale despre nivelul dat al limbii. Dacă conform definiţiei sintaxa „reprezintă unul dintre niveluri" ale limbii, ştiinţa despre acest nivel, în baza logicii naturale, îşi reclamă altă denumire. Raţionamentul e simplu şi corect: sintaxa e **unul** dintre nivelurile limbii, alte niveluri fiind cel **fonic*** şi cel al formei cuvîntului** şi de studierea cărora se ocupă **fonologia** şi, respectiv, **morfologia.** Corelarea studiului sintaxei cu studiul celorlalte niveluri ale limbii nu doar sugerează ideea unei revizuiri a afirmaţiei „Sintaxa reprezintă o disciplină lingvistică, ramură a gramaticii al cărei obiect de studiu îl formează nivelul sintactic",*** ci ne obligă la abandonarea ei ca fiind neproductivă din punct de vedere ştiinţific şi eronată din punct de vedere epistemologic. Alinierea la aceste două discipline lingvistice, care s-au separat terminologic de obiectele lor de studiu, sugerează soluţia salvatoare în problema dezambiguizării termenului sintaxă. Disciplina lingvistică, deci ştiinţa al cărei obiect de studiu este sintaxa, se numeşte – după modelul **fonologiei** şi **morfologiei** – **sintaxologie**. Acesta este primul pas în descurcarea unui voluminos ghem de contradicţii şi paradoxuri acumulate de sintaxologia clasică. Subliniem încă şi încă o dată că ceea ce ne-am propus şi am încercat să realizăm în prezenta lucrare nu este o contestare şi, cu atît mai mult, o anulare a rezultatelor obţinute de predecesori. **Caracterul complementar** al eforturilor noastre fiind evident, în continuare vom încerca să structurăm, nu să contestăm sau să anulăm, rezultatele oferite de **tradiţia sintaxologică**. Ceea ce rămîne de clarificat se referă la natura celorlalţi termeni: sînt de natură sintactică sau sintaxologică, adică denumesc fapte concrete de limbă, care au existenţă reală şi referenţi în ambianţa extraglotică sau ţin de arsenalul instrumentelor de cercetare ştiinţifică? Să începem cu **propoziţia**. În sintaxologia clasică termenul dat se foloseşte în exclusivitate pentru denumirea unei unităţi a comunicării, caracterizîndu-se prin referenţialitate şi fiind reprezentată printr-o secvenţă fonică.**** Vom considera deci că propoziţia este o unitate a sintaxei, urmînd, firește, ca şi partea de propoziţie să fie raportată tot la sintaxă. Se ştie însă că partea de propoziţie este denumirea generică pentru S, P, Cd etc., care nu sînt altceva decît nişte abstracţii ştiinţifice, lipsite de referenţialitate în limbajul comun. Iată unde e paradoxul: dacă vom afirma că S, P etc. sînt părţi ale propoziţiei, va trebui să admitem că propoziţia este şi ea o abstracţie ştiinţifică, deci nu mai este unitate a comunicării şi nu are nimic în comun cu secvenţa fonică. Şi dimpotrivă, dacă propoziţia continuă să fie considerată unitate a comunicării, deci a sintaxei, S, P, Cind etc. încetează a mai fi părţi ale propoziţiei. Deoarece în ultimul timp, în sintaxologia neoclasică, are o largă circulaţie termenul **enunţ**,***** anume lui i s-a dat preferinţă ca denumire a unităţii de comunicare, încadrîndu-se în categoria terminologiei sintactice. În felul acesta, fiecare dintre noţiunile denumite de termenii respectivi îşi au univoc definit conţinutul şi sfera de aplicare: **sintaxa, enunţul, partea de enunţ** sînt entităţi concrete, empirice, sesizabile, spaţiabile, studiate de **sintaxologie,** care, la rîndul ei, operează cu **propoziţie, parte de propoziţie** (S, P, Cd, Cind, A etc.) şi constituie ştiinţa despre sintaxă – domeniul abstractului, raţionalului. Urmează acum să ne clarificăm în privinţa statutului entităţii **îmbinare de cuvinte.**

* DGŞL, p. 460.
** Ibidem, p. 206.
*** Ibidem, p. 309.
**** GALR, 2005, p. 13.
***** Ibidem, p. 13, 16.

BDD-A25992 © 2008 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:39:03 UTC)

Că îmbinarea de cuvinte trebuie considerată ca ţinînd de domeniul sintaxei, adică al empiricului, sesizabilului, spaţiabilului concret, e în afara oricărei discuţii din moment ce e definită ca unitate de bază a limbii, ca bloc de construcţie a unităţii comunicative (GULR), ca cea mai mică unitate a limbii, în cadrul căreia se stabilesc relaţii între cuvinte (M. Avram). Dificultatea e alta: pentru denumirea acestei **entităţi sintactice** autori diferiţi folosesc termeni diferiţi, iar uneori în aceeaşi lucrare îşi dau întîlnire toţi trei termenii, care se bucură de o circulaţie mai largă: **îmbinare de cuvinte, grup de cuvinte** şi **sintagmă,** fără a se face vreo delimitare de ordin funcţional, structural sau de altă natură. Dacă ţinem cont de definiţia ÎC la care ne-am referit, devine limpede de ce s-a dat preferinţă termenului **sintagmă** în calitate de corelat **sintaxologic** al **îmbinării de cuvinte.** În plus, prin structura sa, acest termen nu aminteşte de entitatea sintactică în discuţie, întrucît el e lipsit de caracteristicile concretului sesizabil. Dar problema ÎC nu se încheie aici. Să revenim la definiţiile menţionate ale ÎC, definiţii la care subscriem şi noi fără nici o rezervă, şi să vedem ce concluzii putem trage în baza lor. Ca unitate de bază a limbii, mai exact a nivelului sintactic al limbii, **îmbinarea de cuvinte** trebuie să se bucure de un statut funcţional ca orice altă unitate a limbii: este cea mai mică unitate **nominativă** şi se încadrează în enunţ ca un **bloc** de construcţie a lui, ca şi cuvîntul. Orice unitate a limbii se caracterizează prin două particularităţi: **integrativă** şi **distributivă** (Benveniste), adică la nivel superior are funcţia – una singură – de a participa la constituirea unei unităţi mai complexe, iar la nivel inferior se dezagregă în părţile ei constitutive. De exemplu, cuvîntul: în enunţ îndeplineşte o funcţie oarecare, la nivel inferior, morfemic el trebuie examinat, şi anume aşa se procedează, din punctul de vedere al elementelor lui constitutive şi, respectiv, al funcţiilor acestor elemente: rădăcină, afixe, terminaţie (desinenţă). Spre regretul nostru, ÎC încă n-a parcurs calea necesară pentru a i se aplica, nu doar recunoaşte, statutul de unitate a nivelului sintactic al limbii. Astfel, chiar fiind recunoscută ca unitate sintactică, pînă acuma s-a bucurat de un tratament superficial, uneori lucrurile reducîndu-se la simpla lor recunoaştere sau la trecerea sub tăcere.

Se ignoră cu desăvîrşire concluziile ce se impun din recunoaşterea după ÎC a statutului de **unitate sintactică,** statut ce nu-şi încetează existenţa, ci şi-o menţine pe tot parcursul funcţionării ei ca element integrator al unei unităţi superioare, adică al enunţului. Altfel spus, în cadrul enunţului ÎC în toată complexitatea ei poate obiectiva doar o singură funcţie sintactică. Dizolvarea ÎC în structura enunţului şi identificarea părţilor ei componente cu părţile enunţului sau, cum se obişnuia a spune în sintaxologia clasică, părţi ale propoziţiei contrazice logica firească, contribuind la sporirea confuziilor privitor la nivelul sintactic al limbii. ÎC poate fi dezmembrată şi analizată după părţile ei componente, dar numai la nivelul inferior al logoformei. Şi aici ne aşteaptă o altă problemă: în urma dezmembrării ÎC, cîte părţi componente putem identifica, care sunt funcţiile obiectivate şi valoarea constitutivă? În definiţia neoclasică se vorbeşte de raportul dintre cel puţin două cuvinte semnificative, dar nimic nu se spune referitor la situaţia în care sunt implicate două sau mai multe raporturi dintre cuvinte.

Atît enunţurile, cît şi ÎC servesc la reproducerea verbală a aceloraşi relaţii extraglotice, avînd deci acelaşi referent. Deosebirea constă doar în modul de reproducere a acestor relaţii: într-un caz actualizată şi personalizată, în altul statică şi depersonalizată. Private de elementele dinamizatoare şi de raportul dintre aceste elemente – vorba este despre cuvinte care obiectivează funcţiile de S şi P – deci nominativizîndu-se, ceea ce au fost enunţuri se transformă în îmbinări de cuvinte, celelalte raporturi rămînînd intacte. Concluzia care se impune este că atunci cînd dezmembrăm şi analizăm o îmbinare de cuvinte, sîntem obligaţi să vorbim de realizarea aceloraşi funcţii ca şi în cazul enunţului, adică de A, Cd, Cind etc., fără a uita însă că aceste funcţii sînt realizate în cadrul ÎC, şi nu în acela al enunţului. Caracterul sistemic al situaţiei reproduse ce se menţine şi în ÎC întocmai ca în cazul enunţului ne îndreptăţeşte să vorbim nu numai de structuri binare, ci şi de cele ternare şi cvadrinare.

BDD-A25992 © 2008 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:39:03 UTC)

În sintaxologia românească de orientare neoclasică asupra entităţilor sintactice alcătuite din cel puţin două cuvinte cu înţeles lexical deplin, legate printr-o relaţie de dependenţă, s-au pronunţat mai mulţi cercetători, care au venit de cele mai multe ori nu numai cu interpretări diferite ale fenomenului dat, ci şi cu denumiri diferite: îmbinare de cuvinte, grup sintactic, sintagmă, grup de cuvinte libere, unitate sintactică stabilă, unitate minimală a nivelului gramatical, locuţiune, cuvînt sintactic ş. a. Pînă la urmă s-au impus doi termeni: în lingvistica din dreapta Prutului – **sintagma**, iar în Republica Moldova – **îmbinare de cuvinte**. Sporadic, termenul **sintagmă** îşi face apariţia, fără nici o motivare, şi în sintaxologia moldovenească. În lucrările sintaxologice de orientare generativ-transformaţională, inclusiv în GALR, 2005, se vorbeşte de grupuri verbale, nominale etc., dar nu ca unitate aparte, cu statut funcţional propriu, ci ca parte componentă a enunţului organizată în jurul unui centru, mai precis – al unei părţi de vorbire. Dintre cei doi termeni folosiţi ca sinonime, dar fără statut bine determinat, noi am dat preferinţă termenului **ÎC,** atribuindu-i statut de termen empiric, de denumire a fenomenului realmente existent, termenul **sintagmă**, folosit ambiguu şi neunivoc, fiind rezervat pentru denumirea abstracţiilor ştiinţifice, ce reprezintă esenţa unor clase de fenomene realmente existente. Folosirea fiecărui termen fiind pe deplin justificată, confundarea lor sau folosirea lor arbitrară este exclusă. În sintaxă vom avea deci de a face cu **Îmbinări de cuvinte,** iar în sintaxologie – cu **sintagme**.

Îmbinarea de cuvinte ca fenomen de limbă a fost semnalată, după cum am amintit, atît în spaţiul de la est de Prut, cît şi în cel de la vest de Prut, abia după cel de al Doilea Război Mondial, cînd limba rusă şi lingvistica rusă au devenit obiect de studiu şi sursă de inspiraţie. La început în manuale, apoi, mai ales în dreapta Prutului, în articole sporadice, îmbinarea de cuvinte sub diferite denumiri a fost abordată din diferite perspective pentru a i se recunoaşte sau tăgădui statutul de unitate a limbii. Pînă în prezent, în sintaxologia românească nu există o opinie unanim acceptată în privinţa aceasta. Lucrurile sînt atît de confuze, încît chiar şi atunci cînd îmbinarea de cuvinte, sub diversele ei denumiri, este declarată unitate de bază a sintaxei, fiind încorporată într-o unitate de rang superior, i se refuză statutul de unitate constitutivă şi funcţională. În practica analizei enunţului sau, în termenii gramaticii clasice, analizei propoziţiei după părţile ei componente ÎC este dezagregată şi elementele ei constitutive devin părţi ale propoziţiei.

Cercetările în afara enunţului, ÎC au fost grupate în clase, avîndu-se în vedere natura morfologică a termenului determinat: substantivale, verbale, adjectivale, pronominale, numeralice, adverbiale, interjecţionale, iar în cadrul fiecărei clase au fost identificate subclase determinate de natura gramaticală a termenului determinat. Examinarea îmbinărilor de cuvinte în afara enunţului, adică în calitate de **unitate** a limbii, se încheie de fapt cu gruparea lor în clase, ţinîndu-se cont de diversitatea raporturilor semantice dintre **determinat** şi **determinant**: distributive, transformaţionale, deliberative, destinatare, spaţiale, temporale, cauzale, finale, instrumentale, modale, sociative (A. Dîrul).

Observaţiile făcute de diferiţi autori atît din dreapta, cît şi din stînga Prutului au scos la iveală multe particularităţi ale ÎC, dar ceea ce constituie esenţa ei, particularitatea ei fundamentală ca **unitate** a sintaxei, a rămas nedezvăluită. Cauze ar putea fi numite mai multe, principala însă, după noi, este că nu s-a ţinut cont de faptul că orice structură liniară ia naştere pe baza unor raporturi sintagmatice, iar între entităţile astfel formate se stabilesc în cadrul aceluiaşi nivel raporturi paradigmatice. Între unităţile sintactice ce ţin de niveluri diferite se stabilesc raporturi de ierarhie. Abordînd ÎC din punctul de vedere al realităţii lor menţionate, noi am izbutit să demonstrăm că:

a) raporturile sintagmatice fiind de două feluri – bilaterale şi unilaterale –, pe baza lor iau naştere structuri-nucleu, alcătuite dintr-un minimum obligatoriu de elemente, şi structuri amplificate cu elemente facultative;

b) pe baza raporturilor paradigmatice dintre structurile-nucleu şi structurile amplificate ia naştere paradigma îmbinării de cuvinte, unde structura-nucleu reprezintă

BDD-A25992 © 2008 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:39:03 UTC)

elementele-invariant, constant, iar structurile amplificate cu elementele facultative – variante ale structurii-nucleu, adică ale invariantei;

c) ÎC, manifestîndu-se cu funcţie integraţională la nivelul enunţului şi cu funcţie distributivă la nivelul logoformei, şi-a demonstrat şi confirmat calitatea de unitate sintactică unifuncţională şi această calitate trebuie să rămână neafectată în orice anturaj ar nimeri.

Abordarea ÎC din diferite puncte de vedere ne-a permis nu numai să dezvăluim mai multe aspecte inedite ale fenomenului dat, să ne formăm o imagine mai bine conturată privind particularităţile lui semantico-structurale şi potenţialul funcţional, ci să pătrundem cît mai adînc în înţelegerea şi descrierea legităţilor de funcţionare a întregului mecanism al limbii. Acesta este aspectul pur cognitiv, propriu oricărei investigaţii ştiinţifice. Cînd însă obiectul de studiu este un fenomen de limbă, se impune prin actualitatea sa şi aspectul educaţional. Sintaxa, şi ca obiect de cercetare, şi ca obiect de predare / învăţare oferă posibilităţi nelimitate de formare a unei judecăţi sănătoase, de disciplinare a gîndirii logice, de asimilare conştientă a procesului de cunoaştere în toată complexitatea lui. Aşa se întîmplă cînd e vorba de limba maternă. Cînd avem de a face însă cu învăţarea unei limbi străine, tabloul e cu totul altul. Înainte de a antrena studentul în procesul cognitiv, care l-ar conduce la înţelegerea complicatului mecanism de funcţionare a limbii, el trebuie deprins mai întîi să formeze îmbinările de cuvinte şi apoi să le introducă în actul comunicativ. În calitate de profesor la grupe alolingve, am studiat îndeaproape acest proces şi am ajuns la confirmarea ipotezei că procesul menţionat, adică însuşirea limbii române de către studenţii de alte etnii, parcurge trei etape: **identificarea**, **opoziţia** şi **corelaţia**. În etapa identificării se urmăreşte scopul de a-l învăţa pe student să identifice ÎC, să-i motiveze existenţa şi să argumenteze funcţia ei valorică, care se poate reduce la denumirea unei noţiuni desfăşurate sau a unei situaţii concrete. A doua etapă vizează procesul de învăţare / predare prin opoziţie, antrenîndu-l şi motivîndu-l pe student să compare mereu, să facă anumite analogii cu scopul de a contura mai pregnant caracteristicile definitorii ale fenomenelor comparate (aşa se procedează, de exemplu, la învăţarea / predarea (inclusiv la delimitarea) funcţiilor propoziţionale şi a funcţiilor sintagmice, a entităţilor ontice şi a entităţilor gnostice, a îmbinării de cuvinte şi a enunţului, a sintagmei şi a propoziţiei).

Învăţarea prin corelaţie este net superioară celorlalte două, demersul corelativ presupunînd atît stăpînirea corectă a noţiunilor puse în relaţie de reciprocitate, cît şi capacitatea de a identifica *similitudinile* şi *diferenţele* dintre ele. Sînt stabilite două feluri de corelaţii: *vizibile* şi *accesibile* majorităţii studenţilor şi *camuflate*, cu mult mai greu de identificat, ceea ce scapă multor studenţi, fiind apanajul doar al firilor inteligente, cu minte ascuţită, pătrunzătoare. Din prima categorie face parte relaţia dintre *determinat* şi *determinant*. Ceva mai greu va fi de identificat corelaţia dintre cuvînt şi îmbinarea de cuvinte, dintre îmbinarea de cuvinte şi sintagmă, dintre îmbinarea de cuvinte şi funcţiile propoziţionale, dintre elementele îmbinării de cuvinte şi cele ale enunţului.

Primele două trepte de predare-învăţare a îmbinărilor de cuvinte reprezintă planul observaţiei, al descrierii unor obiecte concrete, iar *treapta corelaţiei* – planul înţelegerii, al semnificaţiei interioare a îmbinării de cuvinte, studentul parcurgînd cu multă atenţie şi spirit de observaţie calea *de la individual la general*, *de la concret la abstract*, *de la fenomen la esenţă*.

Or, predarea-învăţarea îmbinărilor de cuvinte devine extrem de importantă pentru conştientizarea şi înţelegerea acestui compartiment esenţial al sintaxei româneşti, deoarece anume aici se scot în evidenţă potenţialul şi specificul combinatoriu ale cuvintelor; ea se poate transforma şi într-o lecţie de disciplinare a gîndirii, într-o încercare de a-l familiariza pe student sau elev cu ideea că în toate trebuie să ne călăuzim după principiile dihotomizării.

BDD-A25992 © 2008 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:39:03 UTC)